

ПОПЕРЕДНЯ ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРОБЛЕМНИХ ВИДІВ ТВАРИН НА ЕКОСИСТЕМИ ТА НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ ПОНИЗЗЯ РІЧКИ СУЛИ

Микола КЛЕСТОВ, Зоя БЕРЕСТ

Тварини є вагомою складовою біорізноманіття НПП та регіону, що відіграють важливу роль у функціонуванні екосистем, зокрема заповідних. Частина видів тварин здатна, в певні періоди свого життєвого циклу, негативно впливати на екосистеми, оселища та інші види флори і фауни, нести небезпеку відвідувачам НПП та місцевому населенню – такі види тварин відносять до категорії проблемних. Стратегією біобезпеки та біологічного захисту передбачено, зокрема розробку і виконання практичних заходів щодо запобігання проникненню, здійснення контролю за поширенням і пом'якшення наслідків поширення біологічних агентів та інвазивних чужорідних видів на державному і місцевому рівнях. Першим етапом цього важливого напрямку науково-технічної діяльності, який має розвиватися в НПП, є інвентаризація, вивчення територіального розподілу та оцінка чисельності інвазійних чужорідних видів тварин.

Ключові слова: хребетні, безхребетні, інвентаризація, оцінка, хвороби, захист.

Національний природний парк “Нижньосульський”, вулиця Центральна, 128, с. Оржиця, Лубенський район, Полтавська область, 37700. Україна; e-mail: mikolaklestov@gmail.com, anarete@i.ua

Клестов М.: <https://orcid.org/0009-0004-8572-4303>

Preliminary evaluation of the impact of problem animal species on ecosystems and population of the downstream of the Sula river region

Klestov M., Berest Z.

Animals are a significant component of the biodiversity of the National Park and the surrounding region, playing a crucial role in the functioning of ecosystems, particularly protected ones. Some animal species are capable, at certain periods of their life cycle, of negatively affecting ecosystems, habitats, and other species of flora and fauna, of posing a danger to visitors to the National Park and the local population – such animal species are classified as problematic. The Biosafety and Biological Protection Strategy provides, in particular, for the development and implementation of practical measures to prevent the penetration, control the spread, and mitigate the consequences of the spread of biological agents and invasive alien species at the state and local levels. The first stage of this important direction of scientific and technical activity, which should be developed in the National Park, is the inventory, study of the territorial distribution and assessment of the number of invasive alien species of animals.

Key words: *Vertebrates, invertebrates, inventory, assessment, diseases, protection.*

National Natural Park “Nyzhniosulsky”, 128, Centralna Str, v. Orzhytsya, Poltavaska oblast, Lubensky region, 37700, Ukraine; e-mail: mikolaklestov@gmail.com, anarete@i.ua

Klestov M.: <https://orcid.org/0009-0004-8572-4303>

Вступ

Метою роботи є попередня оцінка впливу тваринного світу як на територію, екосистеми, місцеве населення та відвідувачів НПП «Нижньосульський», так і регіону в цілому, який виявився багатограним і не завжди позитивним, а також визначення початкових напрямків досліджень.

Окрім естетичного задоволення від спостереження у дикій природі за великими ссавцями такими як лось *Alces alces* (Linnaeus, 1758), олень

благородний *Cervus elaphus* Linnaeus, 1758, кабан *Sus scrofa* Linnaeus, 1758, завжди існує ризик нападу з боку тварин, особливо в період їхнього гону або захисту дитинчат. На території парку (НПП) мешкають також тварини, які здатні розповсюджувати інфекційні хвороби, небезпечні для людини та домашніх тварин, також викликати алергічні реакції у відвідувачів, а інвазійні чужорідні види спроможні здійснювати суттєвий негативний вплив на екосистеми, оселища та аборигенні види фауни.

Планом заходів із реалізації Стратегії біобезпеки та біологічного захисту на 2022-2025 роки, затвердженим розпорядженням КМУ від 07.08.2022 р. № 573-р., (Metodychni ... 2024) передбачено, зокрема, «розробку і виконання практичних заходів щодо запобігання проникненню, здійснення контролю за поширенням і пом'якшення наслідків поширення біологічних агентів та інвазивних чужорідних видів на державному і місцевому рівнях».

Матеріали

Важливим напрямком науково-технічної діяльності національних природних парків, що визначено на державному рівні, є інвентаризація інвазивних чужорідних видів, а також оцінка їх чисельності, територіального розподілу (картографування), визначення наявного та потенційного впливу (ризиків) на екосистеми, флору і фауну, здоров'я людини. Першим етапом цього важливого напрямку науково-технічної діяльності, який має розвиватися в НПП, є інвентаризація, вивчення територіального розподілу та оцінка чисельності інвазивних чужорідних видів тварин.

Регіон пониззя Сули включає Сульську затоку та заплаву Сули. Значна частина території регіону входить до складу НПП «Нижняосульський» (18635,11 га) і майже повністю – до Сулинського ландшафтного заказника загальнодержавного значення (31161,30 га).

До інвазивних видів тварин пониззя річки Сули відносяться такі, що не є автохтонними представниками нашої фауни, а з'явилися шляхом природного розповсюдження з прилеглих територій або за рахунок розселення людиною. На території НПП «Нижняосульський» на початок 2023 року виявлено 35 інвазивних видів хребетних тварин (ссавці – 7; птахи – 15; риби – 13) та 3 види комах (Znakhidky ... 2023).

3 інвазивних чужорідних видів комах, на всіх ділянках парку знайдено сонечко азійське *Harmonia axyridis* Pallas, 1773, яке віднесено до 100 найбільш небезпечних інтродукованих видів комах. Конкуруючи за їжу, воно витісняє аборигенні види, поїдає їх яйця й личинок, може нападати на перелітних, викликаючи алергічну реакцію, пошкоджує в садах фрукти. Масові скупчення сонечка на зимівлю знайдені на горищах, у прибережних біотопах, особливо на високих берегах Сульської затоки. Також відмічені колорадський жук *Leptinotarsa decemlineata* (Say, 1834) та сцеліфрон згинаючий *Sceliphron curvatum* (F. Smith, 1870). Однак, масове розмноження першого в природних біотопах не

спостерігається, другий – лише спричинює деякі незручності мешканцям і конкурує із аборигенним видом *Sceliphron descillatorium* (Illiger, 1807).

Результати та обговорення

Слід відмітити, що на сьогодні на території НПП проблемна ситуація щодо інвазивних видів хребетних тварин склалася по відношенню до собаки єнотоподібного *Nyctereutes procyonoides* (Gray, 1834), зависока чисельність якого наносить значну шкоду аборигенній фауні і становить загрозу виникнення спалахів сказу та інших інфекційних хвороб, а також із сріблястим карасем *Carassius gibelio* (Bloch, 1782), який став причиною зникнення аборигенного виду – звичайного карася *Carassius carassius* (Linnaeus, 1758) в більшості водойм НПП. Поступово зростає в останні роки у регіоні і чисельність баклана великого *Phalacrocorax carbo* (Linnaeus, 1758), який суттєво скорочує рибні запаси і зменшує привабливість окремих островів для туристів. Чисельність інших видів є відносно незначною і не становить загрози для екосистем регіону. Найбільш численними інвазивними птахами НПП є баклан великий, мартин жовтоногий *Larus cachinnans* Pallas, 1811 та синиця вусата *Panurus biarmicus* (Linnaeus, 1758).

Загалом слід зазначити, що висока динаміка інвазивного компонента фауни визначає необхідність подальших моніторингових досліджень інвазій і адвентивних видів регіону в цілому (у тому числі, вивчення динаміки популяцій інвазивних видів та їх біології, виявлення шляхів і способів проникнення в регіон) із метою подальшої оцінки впливу на екосистеми і, за потреби, регулювання чисельності та інших заходів боротьби, в першу чергу на території НПП «Нижняосульський».

Хребетні тварини є вагомою складовою біорізноманіття НПП та регіону, що відіграють важливу роль у функціонуванні екосистем, зокрема заповідних. Частина видів тварин здатна, в певні періоди свого життєвого циклу, негативно впливати на екосистеми, оселища та інші види флори і фауни, нести небезпеку відвідувачам НПП та місцевому населенню – такі види тварин відносяться до категорії проблемних. Серед парнокопитних ссавців, таким видом є лось, який може шкодити переважно молодим сосновим посадкам на окремих ділянках НПП, а також кабан, який під час годівлі перериває значні площі, особливо на островах, порушуючи трав'яний покрив і поїдаючи клубні рослин, зокрема і рідкісних. Окрім того, кабани є переносниками африканської чуми, яка в останні роки завдала суттєвих збитків

економіці регіону і господарствам місцевих жителів. До категорії проблемних видів хижих ссавців відноситься лисиця звичайна *Vulpes vulpes* (Linnaeus, 1758), чисельність якої в останні роки надзвичайно зростає. Наслідком цього стало розповсюдження в регіоні пониззя Сули такої небезпечної хвороби як сказ. Відзначимо, що лисиця звичайна, завдяки своїй чисельності, суттєво зменшує кількість водно-болотних птахів, що гніздяться на землі, а також виду міжнародної охорони – черепахи болотної європейської *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758), масово поїдаючи кладки останньої. Значну шкоду також лисиці звичайні наносять господарствам місцевих жителів, знищуючи домашню птицю.

Серед комах, які мешкають на території парку, є ряд видів, що можуть суттєво впливати на рослинність. Це види, здатні до спалахів масового розмноження. Вони є майже в усіх рядах комах, представлених у парку. Небезпечним шкідником у стадній формі є сарана італійська *Calliptamus italicus* (Linnaeus, 1758), але на сьогодні на о. Жовнино відмічені лише її поодинокі особини. Клоп шкідлива черепашка *Eurygaster integriceps* (Puton, 1881), який живиться на злаках, у природних біотопах практично відсутній, але відмічається на полях зернових культур. Серед попелиць Aphididae більшість видів потенційно здатні до спалахів чисельності й можуть завдавати суттєвої шкоди в агроценозах, наприклад, злакові попелиці на пшениці. Негативний вплив на рослини спричинюють представники багатьох родин твердокрилих. Наприклад, жук кузька хлібний *Anisoplia austriaca* Herbst, 1783, хрущі – травневий західний *Melolontha melolontha* (Linnaeus, 1758) та інші, бронзівки, особливо мохната *Tropinota (Epicometis) hirta* (Poda, 1761), але у природних біотопах парку їх вплив на рослини мінімальний. На деяких ділянках парку відмічені великі поселення жука-кравчика *Lethrus apterus* (Laxman, 1770), відомого як небезпечний шкідник польових культур, але у природних біотопах він прибирає надлишок зеленої маси рослин і, компостуючи її, удобрює ґрунт. Деякі лускокрилі (Lepidoptera) можуть давати спалахи чисельності й суттєво пошкоджувати рослини. Масові розмноження лучного метелика *Loxostege sticticalis* (Linnaeus, 1761) несуть реальну загрозу врожаю багатьох сільськогосподарських культур і лучних трав. Відмічені підйоми чисельності цього метелика,

проте в останні роки вони не набували загрозливих масштабів. Небезпечний карантинний шкідник – американський білий метелик *Hyphantria cunea* Drury, 1773 щороку відмічається на території парку. Особливо часто його гнізда можна спостерігати на клені американському та шовковиці.

Проблеми створює масове розмноження на території НПП «Нижняосульський» кровосисних комарів та іксодових кліщів, які не тільки спричинюють незручності як місцевим мешканцям, так і відпочиваючим, але й є переносниками небезпечних захворювань.

Висновки

Планом заходів із реалізації Стратегії біобезпеки та біологічного захисту на 2022-2025 роки передбачено розробку і виконання практичних заходів щодо запобігання проникненню, здійснення контролю за поширенням і пом'якшення наслідків поширення біологічних агентів та інвазивних чужорідних видів на державному і місцевому рівнях.

Важливими першочерговими напрямками вивчення проблемних видів тварин є їх інвентаризація та вивчення територіального розподілу.

Вплив тваринного світу як на територію, екосистему, місцеве населення та відвідувачів НПП «Нижняосульський», так і регіону в цілому, багатогранний і не завжди позитивний.

На території НПП «Нижняосульський» на початок 2025 року виявлено 35 інвазійних видів хребетних тварин (ссавці – 7; птахи – 15; риби – 13) та 3 види комах.

Наразі на території НПП проблемна ситуація щодо інвазійних видів хребетних тварин склалася по відношенню до собаки єнотоподібного, сріблястого карася та баклана великого.

Найбільш численними інвазійними птахами НПП є баклан великий, мартин жовтоногий та синиця вусата.

До категорії проблемних видів хижих ссавців відноситься лисиця звичайна, чисельність якої в останні роки надзвичайно зростає.

Небезпечним видом вселенцем є сонечко азійське *Harmonia axyridis* Pallas, 1773, яке відмічається в усіх біотопах НПП.

Кровосисні комарі та іксодові кліщі спричинюють незручності місцевому населенню та відпочиваючим та є переносниками небезпечних захворювань.

ZNAKHIDKY CHUSHORIDNYCH VYDIV ROSLYN I
TVARYN V UKRAINI (Serija «Conservation Biology
3-75 in Ukraine». Vyp. 29) (2023) Druk Art, Kyiv –
Chernivtsi.
METODYCHNI REKOMENDATSII SHCHODO
OTSINKY NAIAVNOHO I POTENTSIINOHO

VPLYVU (RYZYKYV) INVAZIINYKH VYDIV (2024)
(Nakaz Ministerstva zakhystu dovkilia ta prirodnyh
resursiv Ukrainy, vid 15 bereznia 2024 roku № 290.
Pro zatverdshennia planu zahodiv z realizatsii Stratehii
biobezpeky ta biologichnoho zahystu na 2022-2025 roky.
Rozporjadshennia KМУ vid 7 lypnia 2022 r. № 573-p O).

Дата надходження статті: 01.10.2025

Дата прийняття статті: 28.11.2025

Опубліковано: 17.11.2025